

Rimska ruralna naselja u okolici Donjeg Miholjca

Ožanić Roguljić, Ivana; Šiljeg, Bartul; Kalafatić, Hrvoje

Source / Izvornik: **Annales Instituti Archaeologici, 2021, XVII, 123 - 132**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:291:367868>

Rights / Prava: [Attribution 3.0 Unported](#)/[Imenovanje 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-28**

INSTITUT ZA
ARHEOLOGIJU

Repository / Repozitorij:

[RIARH - Repository of the Institute of archaeology](#)

Annales
Instituti
Archeologici

Godišnjak
Instituta za
arheologiju

XVII - 2021

UDK 902/904
ISSN: 1848 6363

Nakladnik/Publisher

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

Adresa uredništva/Editor's office address

Institut za arheologiju/Institute of Archaeology
HR-10000 Zagreb, Jurjevska ulica 15
Telefon/phone 385 (0) 1 6150250
fax 385 (0) 1 6055806
e-mail: iarh@iarh.hr
http://www.iarh.hr

Glavna i odgovorna urednica/Editor in chief

Katarina Botić

Tehnički urednici/Technical editors

Katarina Botić
Marko Dizdar

Uredništvo/Editorial board

Marko Dizdar, Hrvoje Kalafatić, Ana Konestra, Siniša Krznar, Andreja Kudelić, Bartul Šiljeg, Asja Tonc, Marina Ugarković, Mario Gavranović (Austrija), Boštjan Laharnar, Alenka Tomaž (Slovenija), Vesna Bikić, Perica Špehar (Srbija), Miklós Takács (Mađarska)

Izdavački savjet/Editorial committee

Juraj Belaj, Saša Kovačević, Goranka Lipovac Vrkljan, Daria Ložnjak Dizdar, Branka Migotti, Ivana Ožanić Roguljić, Ante Rendić Miočević, Tajana Sekelj Ivančan, Tihomila Težak Gregl, Tatjana Tkalčec, Željko Tomičić, Ante Uglešić, Snježana Vrdoljak

Lektura/Language editor

Katarina Botić i autori / Katarina Botić and authors (hrvatski jezik/Croatian)

Prijevod na engleski/English translation

Kristina Deskar, Marko Maras i autori / Kristina Deskar, Marko Maras and authors

Korektura/Proofreaders

Katarina Botić

Dizajn/Design

REBER DESIGN
Umjetnička organizacija OAZA

Računalni slog/Layout

Hrvoje Jambrek

©Institute of archaeology, Zagreb 2021.

Annales Instituti Archaeologici uključeni su u indeks/
Annales Instituti Archaeologici are included in the index:
Clarivate Analytics services – Emerging Sources Citation Index
SciVerse Scopus – Elsevier, Amsterdam

Izrađeno uz financijsku potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske.
Made with the financial support of the Ministry of Science and Education of the Republic of Croatia.

E-izdanja. Publikacija je dostupna u digitalnom obliku i otvorenom pristupu na <https://hrcak.srce.hr/aia>
E-edition. The publication is available in digital and open access form at <https://hrcak.srce.hr/en/aia>

Ovaj rad licenciran je pod Creative Commons Attribution By 4.0 međunarodnom licencom /
This work is licenced under a Creative Commons Attribution By 4.0 International Licence

SADRŽAJ

Prethodna priopćenja

8 **Hrvoje Kalafatić
Bartul Šiljeg
Rajna Šošić Klindžić**

Rupe u mreži naselja sve manje: Bračevci – Baščine, novootkriveni neolitički kompleks kružnih utvrđenih naselja i srednjevjekovnog sela

17 **Daria Ložnjak Dizdar
Marko Dizdar**

Istraživanja groblja kasnog brončanog doba u Dolini 2020. godine

22 **Andreja Kudelić**

Postupak izrade posuda iz kasnog brončanog doba na nalazištu Kalnik – Igrišće

33 **Antonela Barbir**

Slatkovodni školjkaši u prapovijesnim slojevima na lokalitetu Ilok – dvor knezova Iločkih

40 **Ana Đukić
Filip Franković
Tara Pivac Krpanić
Sanjin Mihelić**

Rezultati probnih arheoloških iskopavanja u Općini Lovas 2011. i 2017. godine

69 **Domagoj Perkić
Marko Dizdar
Hrvoje Potrebica
Ivan Pamić**

Prapovijesni grobovi na ravnome iz Nakovane na Pelješcu

82 **Domagoj Perkić
Marko Dizdar
Hrvoje Potrebica**

Grob s položaja Gomile u Zakotorcu na Pelješcu

104 **Asja Tonc
Ivan Radman-Livaja**

Tragovi tekstilne proizvodnje na Gradini Svete Trojice

CONTENTS

Preliminary reports

8 **Hrvoje Kalafatić
Bartul Šiljeg
Rajna Šošić Klindžić**

Filling the network gaps: Bračevci – Baščine, new Neolithic circular enclosure and medieval village

17 **Daria Ložnjak Dizdar
Marko Dizdar**

Excavations at the Late Bronze Age cemetery of Dolina in 2020

22 **Andreja Kudelić**

The process of making vessels during the Late Bronze Age at the Kalnik – Igrišće site

33 **Antonela Barbir**

Freshwater bivalve from the prehistoric layers at the site of Ilok – Dvor knezova Iločkih

40 **Ana Đukić
Filip Franković
Tara Pivac Krpanić
Sanjin Mihelić**

The results of the trial archaeological excavations in the Lovas Municipality in 2011 and 2017

69 **Domagoj Perkić
Marko Dizdar
Hrvoje Potrebica
Ivan Pamić**

Prehistoric graves on flat terrain from Nakovana on Pelješac

82 **Domagoj Perkić
Marko Dizdar
Hrvoje Potrebica**

A grave at the Gomile site in Zakotorac on Pelješac

104 **Asja Tonc
Ivan Radman-Livaja**

Traces of textile production on the Sveta Trojica hillfort

112 Lujana Paraman
Marina Ugarković

O „helenističkom“ pogrebnom nalazu s Čiova kod Trogira

112 Lujana Paraman
Marina Ugarković

On the “Hellenistic” burial find from Čiovo near Trogir

123 Ivana Ožanić Roguljić
Bartul Šiljeg
Hrvoje Kalafatić

Rimska ruralna naselja u okolici Donjeg Miholjca

123 Ivana Ožanić Roguljić
Bartul Šiljeg
Hrvoje Kalafatić

Rural Roman settlements near Donji Miholjac

133 Ivana Ožanić Roguljić
Jere Drpić
Helena Nodilo

Rimsko ruralno naselje Lug kod Bjelovara

133 Ivana Ožanić Roguljić
Jere Drpić
Helena Nodilo

Rural Roman settlement of Lug near Bjelovar

142 Ana Konestra
Goranka Lipovac Vrkljan

Privjesak s likom Harpokrata iz rimske keramičarske radionice u Crikvenici (Ad Turres, sjeverna Liburnija)

142 Ana Konestra
Goranka Lipovac Vrkljan

The Harpocrates pendant from the Roman pottery workshop in Crikvenica (Ad Turres, northern Liburnia)

152 Ana Konestra
Fabian Welc
Paula Androić-Gračanin

Lokalitet na rtu Zidine u Loparu u kontekstu obalnih rezidencijalno-gospodarskih kompleksa otoka Raba

152 Ana Konestra
Fabian Welc
Paula Androić-Gračanin

The site at the cape Zidine in Lopar in the context of coastal residential and commercial complexes of Rab Island

171 Tatjana Tkalčec

Keramičke čaše iz burga Vrbovca u Klenovcu Humskom

171 Tatjana Tkalčec

Ceramic cups from the medieval castle of Vrbovec in Klenovec Humski

185 Sebatijan Stingl
Marijana Belaj

Religijska medaljica pronađena u grobu 253 u Gori kraj Petrinje

185 Sebatijan Stingl
Marijana Belaj

The religious medal found in grave 253 at Gora near Petrinja

Pregledni radovi

193 **Snježana Vrdoljak**

Uljevne kape (Gusszäpfen) i značaj ostave Brodski Varoš (Slavonski Brod)

204 **Asja Tonc
Marko Dizdar
Slavica Filipović**

Metalni nalazi s nalazišta Osijek – Vojarna, Učiteljski fakultet kao tragovi vojne prisutnosti

212 **Eduard Visković
Marina Ugarković**

Zaštitna arheološka istraživanja „kuće Škoko“ u Starom Gradu na otoku Hvaru

221 **Juraj Belaj
Sebastijan Stingl
Valerija Gligora**

O arheološkim istraživanjima ivanovačke kapele na lokalitetu Pakrac – Stari grad 2020. godine

228 **Juraj Belaj
Željko Krnčević**

O arheološkim istraživanjima lokaliteta Mukoš kraj Goriša 2020. godine

Stručni radovi

239 **Tea Kokotović**

Rezultati antropološke analize ljudskih koštanih ostataka s lokaliteta Mukoš kraj Goriša iz 2020. godine

247 **Mislav Fileš
Deniver Vukelić**

Oživljena povijest i komunikacija arheologije s javnošću

Review papers

193 **Snježana Vrdoljak**

Casting jets (Gusszäpfen) and the importance of the Brodski Varoš hoard (Slavonski Brod)

204 **Asja Tonc
Marko Dizdar
Slavica Filipović**

The metal finds from the site of Osijek – Barracks, Faculty of Education as traces of military presence

212 **Eduard Visković
Marina Ugarković**

Rescue excavation of “the Škoko house” in Stari Grad on Hvar island

221 **Juraj Belaj
Sebastijan Stingl
Valerija Gligora**

On the archaeological excavations of the chapel of the Knights Hospitaller at the site of Pakrac – Stari Grad in 2020

228 **Juraj Belaj
Željko Krnčević**

On the archaeological excavation of the site of Mukoš near Goriš in 2020

Professional papers

239 **Tea Kokotović**

Results of the anthropological analysis of the osteological material from 2020 excavations of Mukoš site near Goriš

247 **Mislav Fileš
Deniver Vukelić**

Living history and the communication of archaeology with the public

Kratki izvještaji

255 Jere Drpić

Arheološko istraživanje segmenta ceste Moždenec – Sudovec na položaju Zverinjak

258 Ivana Ožanić Roguljić
Mislav Fileš

Living Danube Limes; projekt dunavskog transnacionalnoga programa EU

Ostala znanstvena djelatnost Instituta za arheologiju

Asja Tonc
Kristina Turkalj

260-268

Short reports

255 Jere Drpić

Archaeological excavation of a segment of Moždenec – Sudovec road at the site of Zverinjak

258 Ivana Ožanić Roguljić
Mislav Fileš

Living Danube Limes; EU Danube Transnational Programme

Additional scientific activity of the Institute

Asja Tonc
Kristina Turkalj

260-268

Karta nalazišta

Map of sites

1. Ilok – dvor knezova Iločkih	12. Zvjerinjak
2. Općina Lovas	13. Klenovec Humski – Plemićki grad Vrbovec
3. Osijek – Vojarna, Učiteljski fakultet	14. Crikvenica – Ad Turres
4. Bračevci – Baščine	15. Lopar – rt Zidine
5. Donji Miholjac	16. Gradina Sveta Trojica
6. Brodski Varoš	17. Goriš – Mukoš
7. Dolina	18. Čiovo
8. Pakrac – Stari grad	19. Hvar – Stari Grad
9. Petrinja – Gora	20. Pelješac – Nakovana
10. Bjelovar – Lug	21. Pelješac – Zakotorac
11. Kalnik – Igrišće	

Rimska ruralna naselja u okolici Donjeg Miholjca

Rural Roman settlements near Donji Miholjac

Prethodno priopćenje
Antička arheologija

Preliminary report
Roman archaeology

Primljeno/Received: 22. 09. 2021.
Prihvaćeno/Accepted: 25. 11. 2021.

IVANA OŽANIĆ ROGULJIĆ
BARTUL ŠILJEG
HRVOJE KALAFATIĆ
Institut za arheologiju
Jurjevska ulica 15
HR-10000 Zagreb
iozanic@iarh.hr
bsiljeg@iarh.hr
hkalafatic@gmail.com

Donji Miholjac se često spominje u kontekstu položaja mansio Maurianis, prema jeruzalemskom (Burdigalskom) itinerariju. Na prostoru općine Donji Miholjac utvrđen je manji broj rimskodobnih lokaliteta. U ovom radu se prikazuju rimskodobni lokaliteti poznati iz literature te dva nova lokaliteta koji su rezultati rekognosciranja u okolini Rakitovice južno od Donjeg Miholjca. Na povišenim položajima meandrirajuće rijeke Karašice pronađena su dva rimskodobna lokaliteta koji se prema nalazima datiraju u drugu polovicu drugog i treće stoljeće.

Ključne riječi: Donja Panonija, Donji Miholjac, Rakitovica, mansio Maurianis, Marinijana, rimska ruralna naselja, rimska keramika, panonska keramika s premazom, terra sigillata, tegulae

Donji Miholjac is often mentioned in the context of the site of mansio Maurianis, in accordance with Itinerarium Burdigalense. Several sites from the Roman period were ascertained on the territory of Donji Miholjac Municipality. This paper presents sites from the Roman period known from the literature, as well as two new sites as a result of a field survey in Rakitovica area, south of Donji Miholjac. Two sites from the Roman period which are dated by the finds to the second half of the second century and the third century were discovered at elevated positions of the meandering river of Karašica.

Key words: Lower Pannonia, Donji Miholjac, Rakitovica, mansio Maurianis, Mariniana, rural Roman settlements, Roman pottery, Pannonian Slipped Ware, terra sigillata, tegulae

Uvod

U sklopu istraživanja rimskih komunikacija¹ u istočnoj Slavoniji rekognosciranjem u okolini Rakitovice, koja se nalazi u sastavu grada Donjeg Miholjca, pronađena su dva nova rimska lokaliteta. Na ovom je prostoru do sada bilo malo arheoloških istraživanja, a posebno se to odnosi na rimska naselja. Pretpostavlja se da je na području između Donjeg Miholjca i Sv. Đurada bila i rimska Marinijana. Prema Jeruzalemskom (Burdigalskom)

itinerariju to je *mansio Maurianis*, prema Peutingerovoj karti *Marinianis*, prema Antoninovom itinerariju *Marinianis* (rukopisne inačice: *Marianis*, *Marimanis*), a Anonim Ravenjanin bilježi ime *Marinianus* (Gračanin 2010: 9–10).² Ubikacija Marinijane u Donji Miholjac je prihvaćena od većeg broja znanstvenika (Gračanin 2010: 23).³ Uobičajeni položaj u koji se postavlja Marinijana

1 Ovaj rad je nastao u sklopu terenskih istraživanja i aktivnosti projekta Life on the Roman road: communications, trade and identities on Roman roads in Croatia from 1st–8th CE (UIP-05-2017-9768), financiranog od Hrvatske zaklade za znanost.

2 *Marinianis* It. Ant. 130, 5, var. *marian(n)is*, *marimanis* | Tab. Peut., *Marinianus*, var. *marimanus*, *maximanus* An. Rav. IV 19 (215, 8), *Maurianis* It. Hier. 562, 7; cit. *mansion Maurianis*, *Marinanae* Not. dign. occ. 33; cit. *tribunus cohortis*, *Marinanae*, Μαγνίανα, var. Μαγνίανα Ptol. II 14, 4.

3 Kod Gračanina se može pronaći detaljan popis literature.

je otpilike centar grada Donjeg Miholjca.⁴ No, postoje i pokušaji da se Marinijana smjesti zapadno od Podravske Moslavine (Miller 1916: 445). Dio znanstvenika smatra da se može smjestiti u Slatinu (Kukuljević 1873: 108; Tomičić 1999: 180; Schejbal 2003: 395; Domić Kunić 2006: 76, bilj. 64; Ivšić 2013: 221).

Mansiones su bile postaje koje su služile pružanju skloništa tijekom noći ljudima i životinjama. Latinski izraz *mansio* izveden je iz riječi *manere*, što znači provesti noć na nekom mjestu u putovanju. *Mansiones* su bile povezane s *Cursus Publicus* (provincijska poštanska služba). *Mansio* je bio pod nadzorom časnika zvanog *mansionarius*. Bile su to uglavnom zidane zgrade različite veličine i plana koje su pružale sadržaje, uključujući smještaj i staju, za putnike. Izgrađene na glavnim cestama ili uz njih, obično se nalaze u urbanom kontekstu ili unutar utvrda, premda se neki primjeri nalaze između gradova na cestama koje prolaze rjeđe naseljenim ruralnim područjima. *Mansiones* karakterizira kompleks objekata koje najčešće čine balneji i središnja zgrada. Zgrada je imala unutrašnje dvorište oko kojeg su grupirane različite prostorije kao što su štale, skladišta, kuhinja, blagovaonice i spavaonice (Sanader 2019: 467).

Rimskodobni lokaliteti na području općine Donji Miholjac

U sklopu amaterskih istraživanja bjelobrdske groblja Borik – Janjevci navodno su utvrđeni i nalazi iz rimskog doba (Bojčić 1984: 218–219, sl. 7–8; Minichreiter 2009: 131; Višnjčić 2013). U posljednje vrijeme istraživanja su intenzivirana uslijed potrebe zaštite arheoloških lokaliteta prigodom velikih infrastrukturnih gradnji plinovoda i cesta (Dizdar, Ložnjak Dizdar 2009; Minichreiter 2009; Dizdar 2011). Tako je prilikom zaštitnih istraživanja lokaliteta Donji Miholjac – Đanovci na trasi južne obilaznice grada Donjeg Miholjca ustanovljeno antičko ruralno naselje. Lokalitet je pokazao horizont naseljavanja u rano rimsko doba, kada se uz S-profilirane posude, karakteristične rimske fature, javlja i gruba keramika s još uvijek „latenoidnim“ situlastim profilacijama. Dio tog materijala prepoznat je i kao kasnolatenski i to Laten D2, stoga je potvrđen kontinuitet naseljavanja s 1. st. pr. Kr. na 1. st. po Kr. Prema ulomcima glaziranih posuda možemo suditi da se život na antičkom naselju odvija sve do 3./4. stoljeća, vjerojatno do početka 5. stoljeća. Ranorimsko naselje, vezano na latenske korijene, nesmetano se razvija do kasnog Carstva. Od antičkih i kasnolatenskih objekata ustanovljeni su poluukopani objekti – ostaci nastambi i gospodarskih zgrada, bunari, jame i vatrišta te mnoštvo stupova (Tkalčec 2016a: 25–28; 2016b: sl. 9). Antičko naselje zauzima gotovo čitav prostor istraživanog lokaliteta (ukupna istražena površina iznosi 6600 m²) izuzev krajnjeg istočnog dijela (Tkalčec 2016b: sl. 10).

Prigodom zaštitnih istraživanja uslijed izgradnje (trafostanice) na poziciji Donji Miholjac – Mlaka također je utvrđen rimski ruralni lokalitet. Pronađene su otpadne jame s kasnolatenskim i ranorimskim materijalom (keramika tankih stijekni). Definirana su dva objekta, vjerojatno krajnji dio nekog većeg naselja (Botić 2016a; 2016b).

Kod Podravske Podgajaca je 1856. godine pronađen miljokaz (CIL III 6465) prema kojemu saznajemo da je car *Caes Julius Verus Maximinus Pius* dao popraviti cestu i miljokaze od Ptuja do Podgajaca i navodi se udaljenost od Ptuja do Podravske Podgajaca od 137 rimskih milja.⁵ Miljokaz je postavljen 236. godine. Pretpostavlja se da se kod Podravske Podgajaca vjerojatno nalazila postaja *Berebe (Berebae)*⁶ i kao moguća lokacija navodi se položaj Selište (Brunšmid 1907: 152; kat. br. 291; Bulat 1969: 47; Fulir 1970: 16; Gračanin 2010: 23; 2011: 37, bilj 80; Ivšić 2013: 119).⁷

Daljinsko istraživanje i terenski pregled

Organizaciji terenskog pregleda na prostoru Rakitovice prethodila je bibliografska studija te analiza satelitskih fotografija. Daljinskim istraživanjem u okolici Rakitovice, južno od Donjeg Miholjca, utvrđeni su povišeni položaji uz meandrirajuću rijeku Karašicu s naznakama arheoloških ostataka. Rekognosciranjem uz rijeku potvrđena su dva antička lokaliteta Rakitovica – Kušljenovica i Rakitovica – Lanik koji se prema nalazima datiraju u drugu polovicu drugog i treće stoljeće.

Rakitovica – Kušljenovica

Položaj Rakitovica – Kušljenovica se nalazi uz lijevu obalu rijeke Karašice (desni pritok Drave) južno/jugoistočno od današnjeg sela Rakitovica. Rijeka Karašica je izrazito meandrirajuća rijeka, a položaj Kušljenovica se nalazi na povišenom položaju meandra.

Rekognosciranjem je pronađeno jedanaest dijagnostičkih ulomaka. Pronađeni su ulomci stolne keramike, *terra sigillata* i panonska keramika s premazom, ulomci posuda za skladištenje te ulomak tegule. Oba ulomka *terra sigillatae* pripadaju Rheinabern radionici. Ulomak zdjele (T. 2: 10) ima izlizani ukras ovola (Ri Fi 31) i dio oštećene kružnice. Ulomak (T. 2: 11) prikazuje klečec borca (Ri Fi M 211) koji se pripisuje ukrasima više majstora: Ianuarius I, Cerialis I, Cerialis V, Comitalis II, Belsus I, Reginus II, Augustinus I, Lucanus (Bernhard I b grupa; Leleković 2007: 156; 2008: 179–184). Cerialis grupa se smješta u vrlo širok vremenski okvir od 160. do 220. godine. Iako je vrijeme proizvodnje ove serije relativno široko datirano, Gabler datira uvoz Cerialisove robe u Panoniju svakako prije početka Markomanskih ratova (Gabler 2002: 76; Leleković 2007: 63).

Posude za skladištenje hrane zastupljene su ulomkom ruba lonca (T. 1: 1) i dosta oštećenim ulomkom pitosa (T. 1: 3) koji se mogu široko datirati od 2. do 3. stoljeća (Ožanić Roguljić 2016: 73). Uz to se javljaju dva ulomka sivih lonaca izrađenih od pročišćene gline s narebrenim ukrasom (T. 1: 5, 6). Takvi lonci se datiraju u prvu polovicu drugog stoljeća (Bukner 1981: 44; Ožanić Roguljić 2016: 70). U posude za skladištenje uvrstavamo

5 Imp(erator)Caes(ar)|C(aius)Iul(ius) VerusIMaximinus|p(ius)ff(elix)Aug(ustus), p(ontifex)m(aximus),trib(unicia)|p(ontifex)co(n)s(u)l(designatus),p(ater)p(at)riae),Iproco(n)s(ule)restitituit.|APoet(ov)ioneIm(ilia)p(assuum)|(centumtriginta)septem).

6 Berebis Tab. Peut., Berevis (Bereius), var. Boreius An. Rav. IV 19 (215, 6), Βερβίς Ptol. II 15, 4, Vereis It. Ant. 130, 6 var. uer(i)cis|| It. Hier. 562, 10; cit. mansio Vereis.

7 BAZA – <http://baza.iarh.hr/public/locality/detail/2215>.

4 VICI.org: <https://vici.org/vici/3217/>; PLEIADES: <https://pleiades.stoa.org/places/197370>.

Sl. 1 Karta rimskodobnih nalazišta u okolici Donjeg Miholjca: 1 Đanovci; 2 Mlaka/Trafostanica; 3 Lanik; 4 Kušljenovica (izvor: Geoportala DGU; izradila: I. Ožanić Roguljić)

Fig. 1 Map of sites from the Roman period near Donji Miholjac: 1 Đanovci; 2 Mlaka/Trafostanica; 3 Lanik; 4 Kušljenovica (source: Geoportala DGU; made by: I. Ožanić Roguljić)

i manji ulomak grube posude relativno tankih stijenci kao i ulomak sive keramike sa sitnim bijelim primjesama ukrašen češljastim ukrasom (T. 1: 7, 8). Panonska keramika s premazom zastupljena je s dva ulomka ruba panonske zdjele izrađene prema uzoru na Dragendorf 37 s crnim sjajnim premazom (T. 1: 2, 4). Takve su zdjele izuzetno popularne u Panoniji (Brukner 1981: 87; Adler-Wöfl 2004: 44; Ožanić Roguljić 2016: 40).

Rakitovica – Lanik

Kao i položaj Kušljenovica, Lanik je smješten na povišenom dijelu meandra uz Karašicu. Pronađeno je petnaest ulomaka dijagnostičke keramike. Šest ulomaka možemo pripisati kuhinjskim loncima (T. 3: 5, 7; 4: 8, 9, 13). Riječ je o posudama izuzetno grube strukture s primjesama kvarca i vapnenca. Riječ je o loncima izvijenog i ravnog ruba koji se široko datiraju od 2. do 4. stoljeća (Ožanić Roguljić 2016: 70–71). Lonac (T. 4: 9) je većih dimenzija te je uz kuhinjsku mogao imati skladišnu namjenu. Također je pronađen i ulomak s ravnim češljastim ukrasom (T. 4: 13). Sivi lonci od pročišćene gline s izvijenim i prstenastim rubom služili su za skladištenje hrane (T. 3: 1–3; 4: 10, 11), a mogli su imati prstenasti rub (T. 4: 10) ili ukras izrađen češljem (T. 4: 11). Takvi sivi, jednostavni lonci su u dugotrajnoj upotrebi i datiraju se od 1. do 4. stoljeća (Ožanić Roguljić 2016: 66–68). Ravno dno (T. 4: 8) pripisujemo pitosu te ga prema kvalitetnoj strukturi smatramo tipičnim predstavnikom svog tipa koji se datira od 2. do 3. stoljeća (Ožanić Roguljić 2016: 73). Tipološki i po strukturi se razlikuje kanelirani rub od pročišćene gline (T. 3: 6) koji bi se mogao pripisati posudama s više ručki (Ožanić Roguljić 2016: 74–75). Najžuž dataciju u pronađenim ulomcima nalazimo kod tanjura s prema unutra uvučenim prstenastim rubom koji pripada u skupinu panonske keramike s premazom (T. 3:

4) te ga datiramo od 2. do 3. stoljeća (Ožanić Roguljić 2016: 60). U grupu panonske keramike s premazom pripada i ulomak poluloptaste zdjele (T. 4: 13) s crvenim premazom kojemu nije moguće odrediti tip ali se prema kvaliteti gline i premaza može datirati kao i tanjur.

Zaključak

Dva novootkrivena lokaliteta doprinose poznavanju topografije okolice Donjeg Miholjca, no u ovom trenutku ne donose odgovor da li je jedan od njih zaista *mansio Maurianis*. Prema podacima iz arheoloških istraživanja ne možemo utvrditi da li pronađeni i istraženi lokaliteti imaju karakteristike mansija i time potvrditi da li je na ovom području zaista bila Marinijana. Tek će se istraživanjem i budućom prostornom analizom lokaliteta na području uz Dravu moći utvrditi gdje se nalaze položaji koje spominju antički izvori. Sa sigurnošću možemo istaknuti da u samom Donjem Miholjcu nema rimskodobnih nalaza te uobičajeno postavljanje mansija Marinijane u centar današnjeg naselja ne možemo smatrati ispravnim, a mansij, ukoliko je bio ovdje, moramo tražiti južnije od današnjeg grada, možda upravo na položaju Đanovci. Ovaj rad nije za svoj cilj imao raspravu o točnosti pretpostavki glede ubikacije rimske Marinijane i Berebe. Prikazani rezultati upućuju na daleko veću gustoću rimskih naselja na području općine Donji Miholjac i potrebu za nastavkom istraživanja kako bi se utvrdile točne pozicije putnih postaja.

Novopronađeni lokaliteti kod Rakitovce vjerojatno su bili tipična ruralna naselja nalik na lokalitete kao što su Virovitica Kiškorijska jug (Jelinčić Vučković 2015). Prema dijagnostičkom materijalu možemo ih datirati od sredine 2. do sredine 3. stoljeća.

Katalog

Mjesto nalaza (katastar): Rakitovica – Kušljenovica; k.č.br. 798:

1. Opis: lonac, ulomak izvijenog ruba, ukras zareza na rubu
glina: tvrda, praškasta, sitne rupice i crne inkluzije
glina: boja jako tamno siva, 7.5YR 3/1 very dark gray;
tragovi gorenja
dR: 12 cm
debljina stijenki: 0,9 cm
2. Opis: zdjela, prstenasto profilirani rub
glina: boja siva, 10YR 6/1 gray
dR: 19 cm
debljina stijenki: 0,4 cm
3. Opis: pitos, oštećeni ulomak ruba i stijenke, tragovi premaza smolom
glina: boja crvenkasto žuta, 5YR 6/6 reddish yellow
4. Opis: oštećeni rub zdjele
glina: svijetlo siva 7.5YR 7/1 light gray
premaz: boja plavkasto crna, GLEY2 2.5/5PB bluish black
debljina stijenki: 0.5 cm
5. Opis: ulomak lonca s ravnim kanelurama
glina: boja siva, 7.5YR 5/1 gray
debljina stijenki: 0.4 cm
6. Opis: lonac s ravnom reljefnom trakom
glina: sivkasto smeđa, 10YR 5/2 grayish brown
debljina stijenki: 0,6 cm
7. Opis: ulomak malog lonca s ravnim kanelurama
glina: gruba površina, svjetlučave inkluzije, GLEY2 3/5PB very dark bluish gray
debljina stijenki: 0,4 cm
8. Opis: ulomak veće posude za skladištenje
glina: tvrda, svjetlučave inkluzije, boja siva, 5YR 6/1 gray
debljina stijenki: 1 cm
9. Opis: ulomak tegule, s gornje strane prstom utisnuta valovnica, s donje strane utisnuto V prije pečenja no vjerojatno ne u svrhu pečata
glina: boja svijetlo crvena, 10R 6/8 light red
debljina stijenki: 3–3,5 cm
10. Opis: ulomak *terra sigillata*
glina: crvena, 10R 5/6 red
premaz: boja crvena, 10R 4/6 red
debljina stijenki: 0.7 cm
11. Opis: ulomak *terra sigillata*
glina: boja crvena, 2.5YR 5/8 red
slip: crvena, 10R 4/8 red
debljina stijenki: 0,5 cm

Mjesto nalaza (katastar): Rakitovica – Lanik; k.č.br. 951, 952/2:

1. Opis: ulomak lonca s izvijenim rubom
glina: boja ružičasto siva, 5YR 6/2 pinkish gray (sendvič)
dR: 17 cm
debljina stijenki: 0,8 cm
2. Opis: ulomak lonca s raširenim rubom
glina: boja siva, 2.5Y 5/1 gray
dR: 16 cm
debljina stijenki: 0,4 cm
3. Opis: ulomak lonca s prstenasto profiliranim rubom
glina: boja svijetlo siva, 2.5Y 7/1 light gray
dR: 15 cm
debljina stijenki: 0,5 cm
4. Opis: ulomak tanjura s prstenasto profiliranim rubom prema unutrašnjosti
glina: boja blijedo crvena, 2.5YR 5/4 weak red
premaz: boja crvena, 2.5YR 5/8 red
dR: 11 cm
debljina stijenki: 0,6 cm
5. Opis: lonac
glina: boja crna, GLEY1 2.5/N black
dR: 12 cm
debljina stijenki: 0.5 cm
6. Opis: lonac
glina: boja ružičasta, 7.5YR 7/3 pink
dR: 13 cm
debljina stijenki: 0.6cm
7. Opis: lonac
glina: boja jako tamno siva, GLEY1 3/N very dark gray
dR: 6 cm
debljina stijenki: 0.7 cm
8. Opis: dno pitosa
glina: boja žućkasto crvena, 5YR 5/6 yellowish red
dD: 9 cm
debljina stijenki: 1.2 cm
9. Opis: dno posude za skladištenje
glina: boja tamno siva, 5YR 4/1 dark gray
dD: 10 cm
debljina stijenki: 0.5 cm
10. Opis: prstenasto dno lonca
glina: boja svijetlo siva, 10YR 7/1 light gray (sendvič)
dD: 6 cm
11. Opis: ulomak s metličastim ukrasom
glina: boja svijetlo smečkasto siva, 10YR 6/2 light brownish gray
debljina stijenki: 0.9 cm
12. Opis: ulomak posude, panonska keramika s premazom
glina: boja crvenkasto žuta, 5YR 6/6 reddish yellow
slip: 2.5YR 4/8 red
debljina stijenki: 0.7 cm
13. Opis: ulomak lonca s ravnim kanelurama izrađene češljem
glina: boja plavkasto crna, GLEY1 2.5/5PB bluish black
debljina stijenki: 0,6 cm
14. Opis: ulomak ručke vrča
glina: boja svijetlo crvena, 2.5YR 6/8 light red
debljina stijenki: 0,5 cm
15. Opis: ulomak ručke vrča
glina: boja siva 2.5Y 5/1 gray
debljina stijenki: 1 cm

IZVORI / SOURCES

- Miller, K. 1916, *Itineraria Romana. Römische Reisewege an der Hand der Tabula Peutingeriana*, Stuttgart.
- Nobbe, K. F. A. 1845 *Claudii Ptolemaei Geographia*, Lipsiae, tom. II. 1845.
- Parthey, G., Pinder, M. (eds.) 1848, *Itinerarium Antonini Augusti et Hierosolymitanum*, Berlin.
- Pinder, M., Parthey, G. (eds.) 1860, *Ravennatis Anonymi Cosmographia et Guidonis Geographica*, Berlin.

INTERNETSKI IZVORI / INTERNET SOURCES

- Notitia dignitatum in partibus occidentis – http://www.hs-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost05/Notitia/not_dig0.html (20.12.2021.)
- Tabula Peutingeriana – <http://peutinger.atlantides.org/map-a/> (20.2021.2021.)
- BAZA – Baza antičkih arheoloških lokaliteta Republike Hrvatske Instituta za arheologiju, <http://baza.iarh.hr/public/locality/detail/2215> (3.6.2021)
- Geoportal DGU – <https://geoportal.dgu.hr/> (22.9.2021.)
- PLEIADES – <https://pleiades.stoa.org/places/197370> (23.05.2021.)
- VICI – VICI.org, <https://vici.org/vici/3217/> (23.05.2021.)

LITERATURA / BIBLIOGRAPHY

- Adler-Wölfl, K. 2004, *Pannonische Glanztonware aus dem Auxiliarkastell von Carnuntum. Ausgrabungen der Jahre 1977–1988*, Österreichisches Archäologisches Institut, Wien.
- Bernhard, H. 1981, Zur Diskussion um die Chronologie Rheinaberner Relieftöpfe, *Germania*, Vol. 59, 79–93.
- Bojčić, Z. 1984, Pregled istraživanja i rasprostranjenosti ranosrednjovjekovnih arheoloških nalaza u istočnoj Slavoniji i Baranji, in: *Arheološka istraživanja u istočnoj Slavoniji i Baranji, Znanstveni skup, Vukovar 6-9. X 1981*, Majnarić-Pandžić N. (ed.), Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 9, Hrvatsko arheološko društvo, Zagreb, 211–222.
- Botić, K. 2016a, Zaštitna arheološka istraživanja nalazišta AN 3 Donji Miholjac – Mlaka/Trafostanica na južnoj obilaznici grada Donjeg Miholjca 2015. godine, *Annales Instituti archaeologici*, Vol. XII, 40–45.
- Botić, K. 2016b, Donji Miholjac – Mlaka/trafostanica (AN 3), *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 12 (2015), 28–29.
- Brukner, O. 1981, *Rimska keramika u jugoslavenskom delu provincije Donje Panonije*, Dissertationes et monographiae 24, Savez arheoloških društava Jugoslavije, Beograd.
- Brunšmid, J. 1907, Kameni spomenici hrvatskog narodnog muzeja u Zagrebu, *Viestnik hrvatskoga arheološkoga društva*, n. s. Vol. IX (1906–1907), 83–184.
- Bulat, M. 1969, Topografska istraživanja limesa u Slavoniji i Baranji, *Osječki zbornik*, Vol. 12, 39–52.
- Dizdar, M. 2011, Probna iskopavanja i nadzor na izgradnji dionice državne ceste D–34 – obilaznice Donjeg Miholjca, *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. VII, 20–22.
- Dizdar, M., Ložnjak Dizdar, D. 2009, Terenski pregled dijela trase magistralnog plinovoda Donji Miholjac – Slobodnica u Osječko-baranjskoj županiji, *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. V, 134–138.
- Domić Kunić, A. 2006, Bellum Pannonicum (12.–11. st. pr. Kr.): posljednja faza osvajanja južne Panonije, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, Vol. 39(1), 59–164.
- Fulir, M. 1970, Osvrt na položaj današnjeg Varaždina u nizu nekadašnjih rimskih postaja, *Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin*, Vol. 4, 5–19.
- Gabler, D. 2002, Die Sigillaten von Baláca 4, *A balácai sigillatak Balácai Közlemények*, Vol. 7, 69–107.
- Gračanin, H. 2010, Rimske prometnice i komunikacije u kasnoantičkoj južnoj Panoniji, *Scrinia Slavonica*, Vol. 10, 6–69.
- Gračanin, H. 2011, Južna Panonija u kasnoj antici i ranom srednjovjekovlju, in: H. Gračanin, *Južna Panonija u kasnoj antici i ranom srednjovjekovlju (od konca 4. do konca 11. stoljeća)*, Plejada, Zagreb, 20.
- Ivšić, D. 2013, *Predslavenski sloj u hrvatskoj toponimiji*, Unpublished PhD Thesis, University of Rijeka, Rijeka.
- Jelinčić Vučković, K. 2015, *Rimsko selo u provinciji gornjoj Panoniji: Virovitica Kiškorijska Jug*, Monographiae Instituti archaeologici 7, Institut za arheologiju, Zagreb.
- Kukuljević, I. 1873, Panonija rimska, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Vol. 23, 86–157.
- Leleković, T. 2007, *Reljefna terra sigillata s područja grada Vinkovaca*, 2007., Unpublished MA Thesis, University of Zagreb, Zagreb.
- Leleković, T. 2008, Relief terra sigillata from Cibalae (Vinkovci, North-eastern Croatia), *Rei cretariae Romanae fautorum acta*, Vol. 40, 179–184.
- Minichreiter, K. 2009, Arheološki lokaliteti na trasi južne obilaznice grada Donjeg Miholjca i južne obilaznice Kutine, *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. V, 130–133.
- Ožanić, I. 2016, *Tipologija rimske keramike iz Vinkovaca*, Monografije Instituta za arheologiju 10, Institut za arheologiju, Zagreb.
- Schejbal, B. 2003, Nova razmatranja o *Aquae Balissae* i narodu Jaza. Pejzaž - Vode - Etimologija - Kultovi - Mitologija, pitanje atribucije i kontinuiteta, *Opuscula archaeologica*, Vol. 27, 393–416.
- Tkalčec, T. 2016a, Donji Miholjac – Đanovci (AN 6), *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 12 (2015), 25–28.
- Tkalčec, T. 2016b, Prapovijesna, rimska i srednjovjekovna naselja na lokalitetu Donji Miholjac–Đanovci – zaštitna arheološka istraživanja u 2015. godini, *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. XII, 46–58.
- Tomičić, Ž. 1999, *Panonski periplus. Arheološka topografija kontinentalne Hrvatske*, Hrvatski studiji, Institut za arheologiju, Zagreb.
- Višnjić, J. (ed.) 2013, *Nove arheološke spoznaje o Donjoj Podravini. Zaštitna arheološka istraživanja na magistralnom plinovodu Slobodnica – Donji Miholjac*, Hrvatski resaturatorski zavod, Zagreb.

SUMMARY

The research of Roman communications¹ in eastern Slavonia included the discovery of two new Roman sites by reconnaissance around Rakitovica, a part of the town of Donji Miholjac. There has been little archaeological research in the area, especially of Roman settlements. It is assumed that the Roman *Mariniana* was somewhere between Donji Miholjac and Sv. Đurađ. It is *mansio Maurianis* in the Jerusalem (Burdigalense) Itinerary, *Marinianis* on Peutinger's map, *Marinianis* (handwritten variants: *Marianis*, *Marimanis*) in Antoninus' itinerary, and *Marinianus* according to the Anonymous of Ravenna (Gračanin 2010: 9–10).² Donji Miholjac has been acknowledged by many scholars as the location of *Mariniana* (Gračanin 2010: 23).³ It is often assumed that *Mariniana* stood in the general area of the centre of Donji Miholjac.⁴ On the other hand, there are those that believe that *Mariniana* was west of Moslavina Podravska (Miller 1916: 445). Finally, some scholars associate it with Slatina (Kukuljević 1873: 108; Tomičić 1999: 180; Schejbal 2003: 395; Domić Kunić 2006: 76, note 64; Ivšić 2013: 221).

Roman sites in the municipality of Donji Miholjac

Amateur explorations of the Borik – Janjevci cemetery in Bijelo Brdo seem to have identified Roman finds (Bojčić 1984: 218–219, Fig. 7–8; Minichreiter 2009: 131; Višnjic 2013.). Recently there have been more intensive excavations at the archaeological sites that had to be rescued before large infrastructural works on gas pipelines and roads (Dizdar, Ložnjak Dizdar 2009; Minichreiter 2009; Dizdar 2011). A rural settlement from antiquity was identified by the rescue excavations of the site of Donji Miholjac – Đanovci, on the route of the southern bypass of Donji Miholjac. The site displays a settlement horizon from the early Roman period, where S-profiled vessels of characteristic Roman fabrication appear together with rough pottery retaining “latenoid” *situla* profiles. Part of this material was recognized as Late La Tène – precisely, La Tène D2 – confirming that there was settlement continuity from the 1st century BC to the 1st century AD. Glazed ware fragments show that life in the ancient settlement went on until the 3rd/4th century and probably until the beginning of the 5th century. The early Roman settlement, growing from its La Tène roots, developed unhindered until the late Empire. Buildings from antiquity and Late La Tène are represented by half-buried structures – the remains of dwellings and outbuildings, wells, pits and fireplaces, and many posts (Tkalcic 2016a: 25–28; 2016b: Fig. 9). The ancient settlement occupied almost the entire area of the excavated site (the total excavated surface is 6600 m²) except for the extreme eastern part (Tkalcic 2016b: Fig. 10).

Another rural Roman settlement was identified by the rescue excavations prompted by construction works (for a power substation) at the site of Donji Miholjac – Mlaka. Waste pits were found with Late La Tène and early Roman material (thin-walled pottery). There were two defined features, probably at the edge of a larger settlement (Botić 2016a; 2016b).

The milestone found in 1856 near Podravski Podgajci (CIL III 6465) informs us that the road and milestones from Ptuj to Podgajci

were repaired under Emperor Caius Julius Verus Maximinus Pius and mentions the distance of 137 Roman miles between Ptuj and Podravski Podgajci.⁵ The milestone was erected in AD 236. It is assumed that Podravski Podgajci is close to the site of the station of Berebae,⁶ which could be located at Selište (Brunšmid 1907: 152; cat. no. 291; Bulat 1969: 47; Fulir 1970: 16; Gračanin 2010: 23; 2011: 37, note 80; Ivšić 2013: 119).⁷

The organization of the field survey in the area of Rakitovica was preceded by a bibliographic study and an analysis of satellite photographs. Remote exploration around Rakitovica, south of Donji Miholjac, identified elevated positions along the meandering River Karašica with hints of archaeological remains. Reconnaissance along the course of the river confirmed two sites from antiquity, Rakitovica – Kušljenovica and Rakitovica – Lanik, which were dated by their finds to the second half of the 2nd century and the 3rd century.

The two recently discovered sites have provided new topographic knowledge about the surroundings of Donji Miholjac, but they have not yet revealed if one of them really was *mansio Maurianis*. *Mansiones* were stations providing overnight shelter to people and animals. The Latin word *mansio* comes from *manere*, which means spending the night somewhere on the road. *Mansiones* were connected by the *Cursus Publicus* (the postal service in the provinces). An officer called *mansionarius* supervised each *mansio*. They usually consisted of masonry buildings of different sizes and plans, providing travellers with facilities including accommodation and stables. Built on the main roads or next to them, they were ordinarily situated in urban contexts or inside forts, but there are some examples of *mansiones* on the roads crossing sparsely settled rural areas between towns. *Mansiones* were characterised by a built complex usually consisting of *balneae* and a central building. This building had an inner courtyard with various rooms grouped around it, such as stables, warehouses, a kitchen, dining rooms, and dormitories (Sanader 2019: 467). The archaeological research data does not definitely show that the found and explored sites have the characteristics of *mansiones* and therefore we cannot confirm if *Mariniana* really was in this area. Only future research and spatial analysis of the sites in the River Drava area will be able to identify the locations mentioned in the ancient sources. We can say with certainty that Donji Miholjac itself contains no Roman finds, so we cannot accept the habitual practice of placing the *Mariniana* *mansio* in the centre of today's town, and if the *mansio* was around here, we should look south of the town, possibly at the site of Đanovci. The purpose of this paper is not to discuss the correctness of the hypotheses on the location of the Roman *Mariniana* and Berebae. The presented results indicate the possibility of far denser Roman settlements in the area of the municipality of Donji Miholjac and show the need to continue research in order to determine the exact locations of the travel stations.

The recently found sites near Rakitovica were probably typical rural settlements, similar to the sites such as Virovitica Kiškorijska Jug (Jelinčić Vučković 2015). They are dated by the diagnostic material to the period from the mid-2nd to the mid-3rd century.

1 This paper was written as part of field research and activities of the project Life on the Roman road: communications, trade and identities on Roman roads in Croatia from 1st–8th CE (UIP-05-2017-9768), financed by the Croatian Science Foundation.

2 *Marinianis* It. Ant. 130, 5, var. *marian(n)is*, *marimanis* | Tab. Peut., *Marinianus*, var. *marimanus*, *maximanus* An. Rav. IV 19 (215, 8), *Maurianis* It. Hier. 562, 7; cit. *mansion Maurianis*, *Marinanae* Not. dign. occ. 33; cit. *tribunus cohortis*, *Marinanae*, Μαγνιάνα, var. Μαγνιάνα Ptol. II 14, 4.

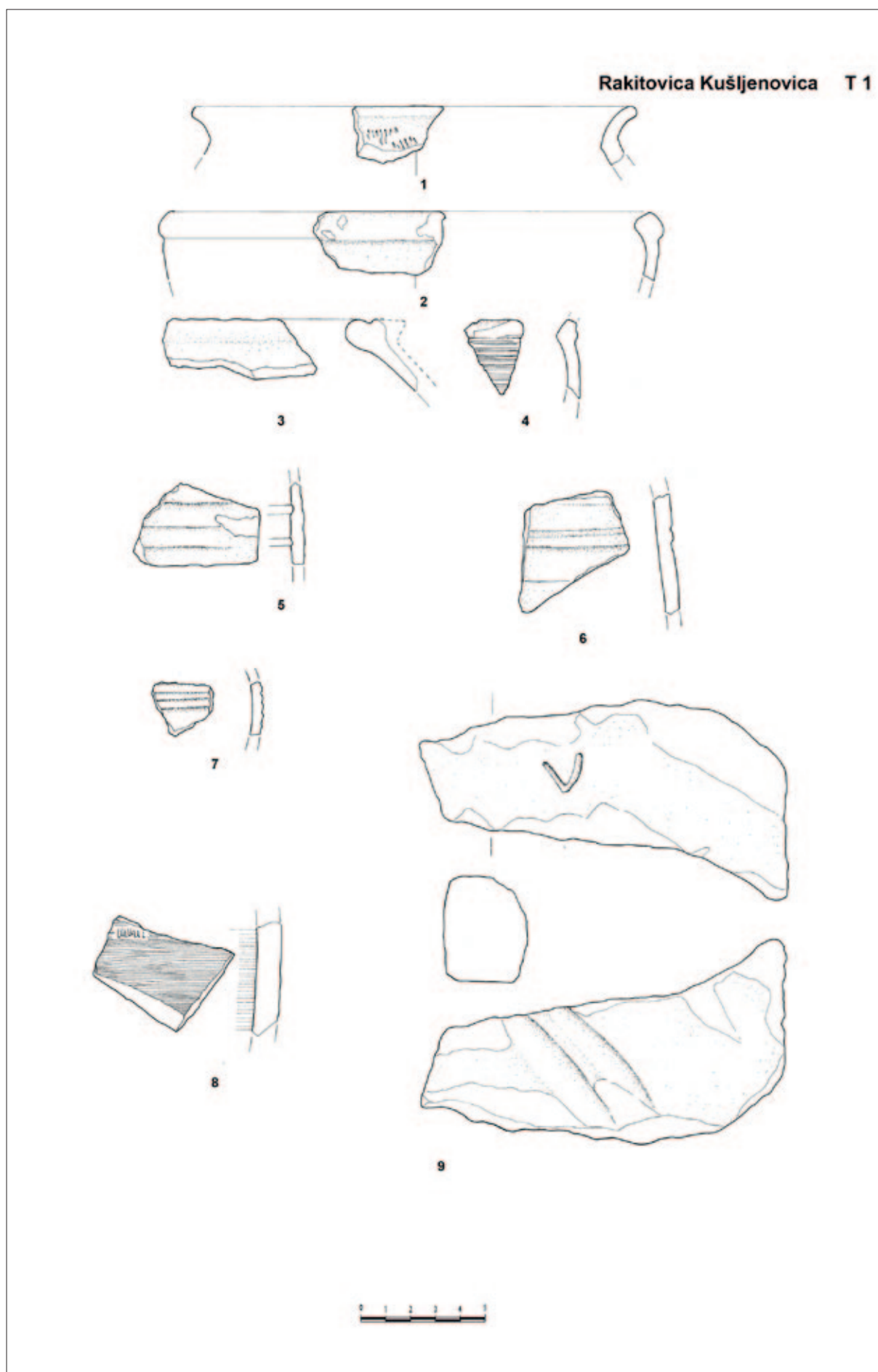
3 Gračanin includes a detailed bibliography.

4 VICI.org: <https://vici.org/vici/3217/>; PLEIADES: <https://pleiades.stoa.org/places/197370>.

5 Imp(erator)Caes(ar)|C(aius)Iul(ius)VerusIMaximinus|p(ius)ff(elix)Aug(ustus), p(ontifex)m(aximus),trib(unicia)|p(otestate),co(n)s(ul)des(ignatus),p(ater)p(at)riae),Iproc(o)n(s)ule)rest(i)tu(it)|A Poet(ov)io n(e)l(m)l(i)a)p(assuum)|(centumtriginta|septem).

6 Berebis Tab. Peut., Berevis (Bereius), var. Boreius An. Rav. IV 19 (215, 6), Βερεβίς Ptol. II 15, 4, Vereis It. Ant. 130, 6 var. uer(i)cis | It. Hier. 562, 10; cit. *mansio Vereis*.

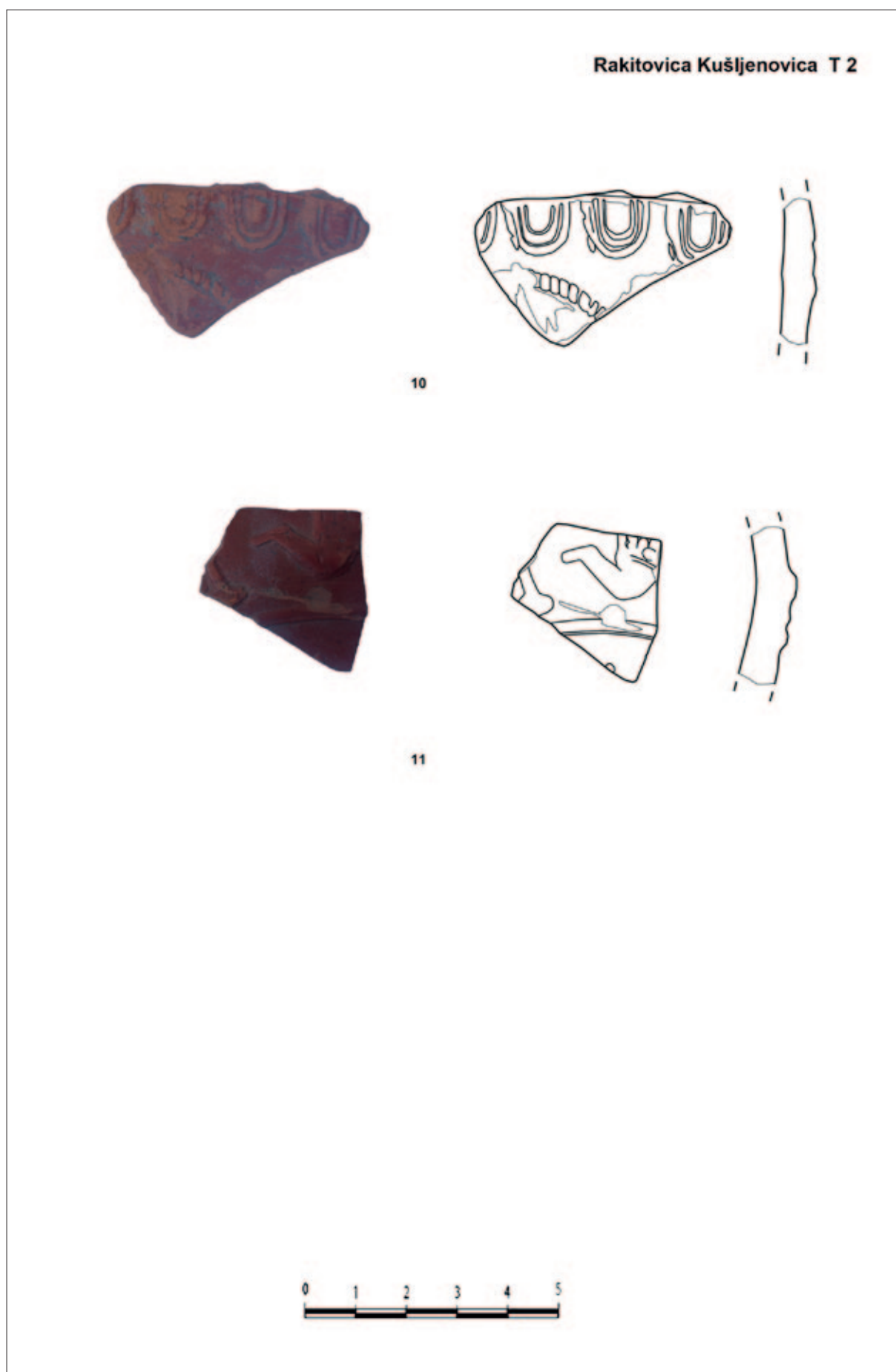
7 BAZA – <http://baza.iarh.hr/public/locality/detail/2215>.

T. 1 Rakitovica – Kušljenovica (crtež: M. Korić)

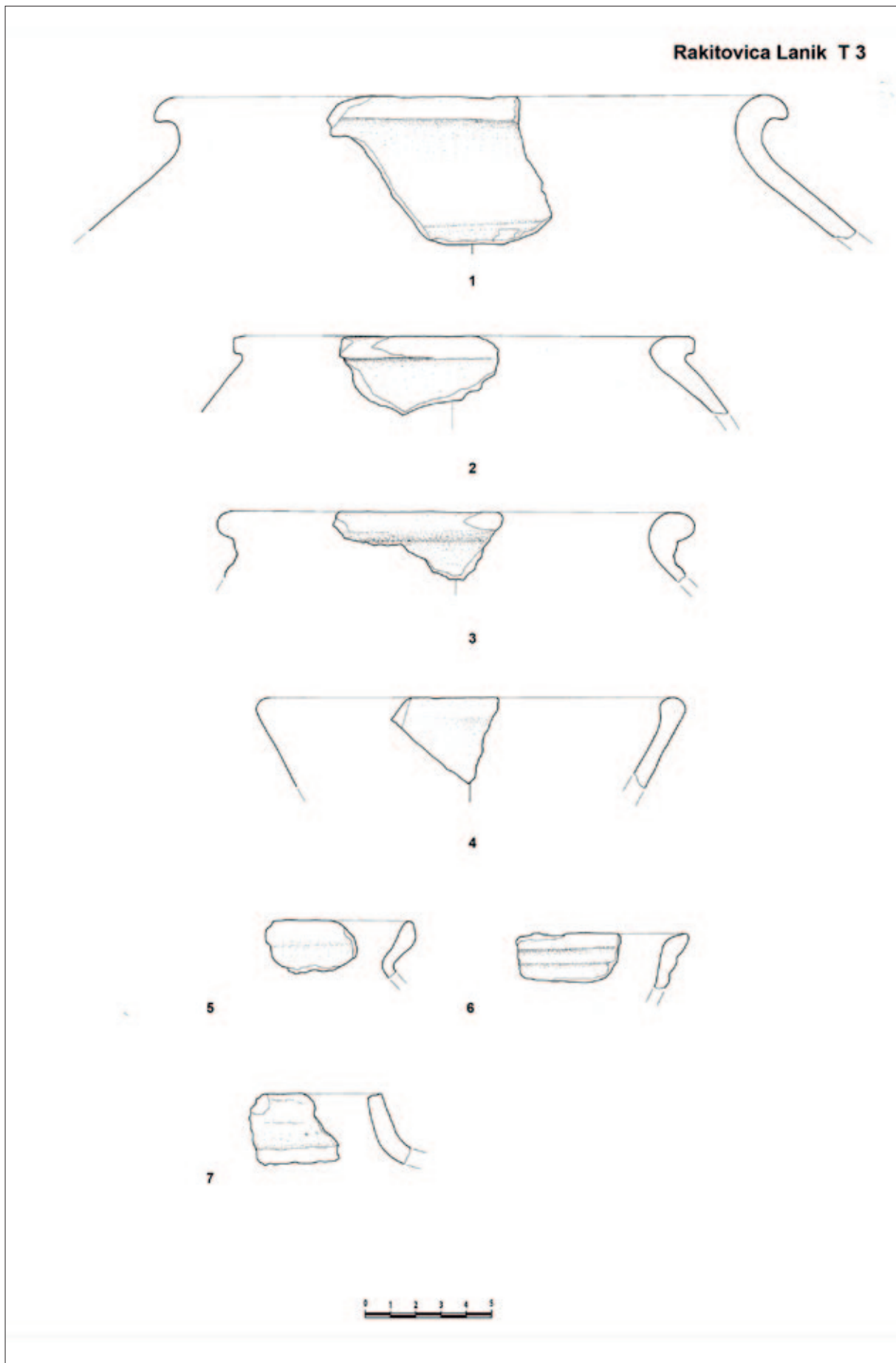
Pl. 1 Rakitovica – Kušljenovica (drawing by: M. Korić)

T. 2 Rakitovica – Kušljenovica (crtež: M. Korić)

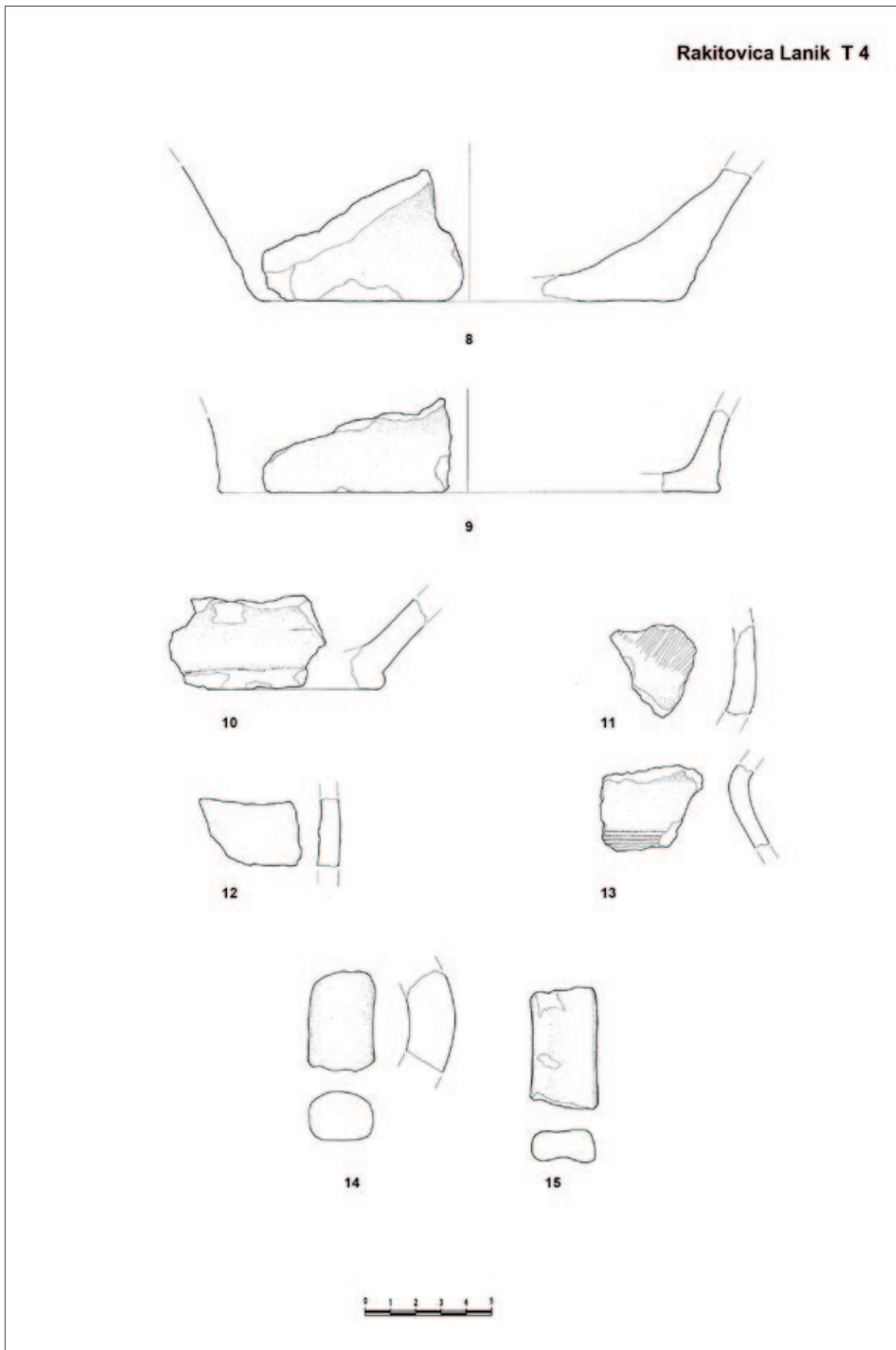
Pl. 2 Rakitovica – Kušljenovica (drawing by: M. Korić)

T. 3 Rakitovica – Lanik (crtež: M. Korić)

Pl. 3 Rakitovica – Lanik (drawing by: M. Korić)

T. 4 Rakitovica – Lanik (crtež: M. Korić)

Pl. 5 Rakitovica – Lanik (drawing by: M. Korić)